

RECENSIES

Kloosters in een laatmiddeleeuwse boom town

M. SCHILDER, red., *Amsterdamse kloosters in de Middeleeuwen*, (Amsterdam: Vossiuspers AUP, 1997). 200 p. f 29,50. ISBN 90-5629-031-2.

Amsterdam was in de veertiende eeuw een ware *boom town*. Het is al vaak vastgesteld maar daarom niet minder waar: binnen luttele decennia groeide de nederzetting aan de Amstel uit van een simpel vissersdorp tot een volwaardige middeleeuwse stad. Die late maar uitzonderlijk snelle expansie is ook op religieus-monastiek terrein waarneembaar, althans sinds 1389, toen het kartuizerklooster Sint-Andries ter Zaliger Haven van start ging. In Amsterdam vinden we bijvoorbeeld geen vroege vestiging van ook maar één der vier biddende orden. Toen de stad eraan toe was, kreeg ze de trendy kloostertypes waaraan op dat moment behoefte bestond. Behalve een kartuizerstichting gaat het dan om tertiarijshuizen die de sfeer van de Moderne Devotie ademen en een Windesheimer regulierenconvent.

Het bijzondere van de Amsterdamse kloosterstichtingen is, dat het er zoveel waren én dat ze in zo'n korte tijd ontstonden. Tussen 1389 en 1420 werden

niet minder dan dertien kloosters gesticht. Het zouden er uiteindelijk 22 worden, inclusief het Begijnhof. Sinds mevrouw I.H. VAN EEGHEN in 1941 in haar dissertatie de vrouwenconventen inventariseerde, is het wetenschappelijk gezien stil gebleven aan het Amsterdamse kloosterfront, maar we mogen verwachten dat BAS DE MELKER daar binnenkort verandering in zal brengen - in ieder geval met betrekking tot de stichtingsperiode. Het wachten op zijn proefschrift en op de studies in het kader van het inmiddels van start gegane tertiariissenproject van de Vrije Universiteit te Amsterdam (zie hiervóór 'Oproepen en mededelingen') kan nu veraangenaamd worden met het aantrekkelijke boekje over *Amsterdamse kloosters in de Middeleeuwen*, dat begin 1997 verscheen ter ondersteuning van de gelijknamige tentoonstelling in het Universiteitsmuseum De Agnietenkapel.

Behalve een catalogus van de op de expositie getoonde objecten bevat dit een vlotte inleiding op het kloosterleven en vier opstellen over uiteenlopende aspecten van de Amsterdamse kloostergeschiedenis, geschreven door diverse auteurs. Het zal wel niemand verbazen dat de aandacht daarbij vooral uitgaat naar wat nog van het kloosterleven rest en zichtbaar is. JOHANNES DIRK BURGER tekent voor de inleiding en voor een bijdrage over de inkomsten en uitgaven van het Nieuwe Nonnenklooster in de troebele jaren 1573-1578. GERRIT VERMEER en WILLEMIJN VAN DEN BOS belichten de kloosters in stedenbouwkundig en architectuurhistorisch opzicht. FRANK VAN DER PLOEG en diezelfde Willemijn van den Bos beschrijven de roerende goederen van kookgerei tot devotionalia. MICHEL PAN schrijft over het bezit, de productie en het gebruik van boeken. MARIKE VAN ROON verzorgde met enkele anderen de catalogus. Het geannoteerde boekje wordt besloten met een aantal bijlagen (inventarissen en boekenlijsten).

Omdat de Amsterdamse zusterkloosters in zo'n kort tijdsbestek tot stand kwamen - dankzij de inspanning van onder meer de 'religieuze projectmanager' Gijsbert Douwe - kregen ze voor het merendeel een plaats in het toenmalige stadsuitbreidingsgebied, in het zuidoosten, aan weerszijden van de Oudezijds Achterburgwal en de Grimburgwal. Door de ruimte die ze daar met hun naar binnen gekeerde, van lange blinde muren voorziene complexen besloegen, werd dit een heel stil stukje Amsterdam, de 'stille zijde' genaamd. Vanwege de noodzakelijk bescheiden materiële basis van de meeste zusterhuizen moesten hun kapellen, kapittelhuizen en andere gebouwen simpel rechthoekig gebouwd worden. Met het oog op de drassige grond bleven de muren dun en werd veel met houtskeletten gewerkt. De meeste kapellen werden van een verdieping annex galerij voorzien om de in clauuur levende zusters buiten het zicht van gelovigen en begunstigers te houden. Over de roerende goederen valt niet veel meer te melden dan dat zij van weinig waarde waren, de liturgische voorwerpen buiten beschouwing gelaten. In zijn opstel over het boekenbezit benadrukt Michel Pan dat het

afschrijven van boeken doorging ná de uitvinding van de boekdrukkunst: het kopiëren bleef zijn sacrale waarde houden.

Informatief is het verhaal van Burger over het economisch reilen en zeilen van de Nieuwe Nonnen tijdens de Opstand. Uit het overzicht van de inkomsten blijkt dat de nonnen in de goede jaren meer dan de helft daarvan uit de lakennijverheid haalden. Graag zou ik daar meer over willen weten, want zoveel details zijn er nog niet gepubliceerd over de economische basis van dergelijke zusterhuizen. Natuurlijk zat het niet goed met de financiën in de 'benauwde' tijd na 1572. Op Burgers conclusie dat de staat van zelfs dit op een na rijkste vrouwenklooster van Amsterdam sober aandoet, valt weinig af te dingen. Het was en bleef een 'low budget'-instelling, maar juist deze formule maakte dat er zoveel van dit soort huizen gesticht konden worden en daarmee dus ook aan zoveel vrouwen uit de middenklasse toegang tot het kloosterleven geboden kon worden.

Serieuze kritiek heb ik niet, afgezien van wat punt- en kommandingetjes (vreemd bijvoorbeeld dat de spellingcontrole het woord 'lijstenen' heeft laten staan, p. 16). Het is een boekje 'voor de heb', om geregeld in te bladeren. Het laat bovenal zien dat de Amsterdamse kloosters de moeite van het onderzoeken waard zijn.